

Odnos pojedinca i okoline u odabranim novelama Dinka Šimunovića

Kučar, Leona

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:481558>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Leona Kućar

**Odnos pojedinca i okoline u odabranim
novelama Dinka Šimunovića**

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Leona Kućar
Matični broj: 0009085358

Odnos pojedinca i okoline u odabranim
novelama Dinka Šimunovića

Završni rad

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Mario Kolar

Rijeka, 5. rujna 2022.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Odnos pojedinca i okoline u odabranim novelama Dinka Šimunovića* izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Marija Kolara.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen način citirala sam i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Potpis

Leona Kućar

Sadržaj

1. Uvod: Dinko Šimunović.....	1
2. Novele i njihovi <i>toposi</i>	4
2.1. <i>Muljika</i>	4
2.2. <i>Duga</i>	6
2.3. <i>Alkar</i>	7
2.4. <i>Rudica</i>	8
2.5. <i>Mrkodol</i>	10
3. Odnos likova i okoline.....	12
3.1. Boja/Muljika – Draga	12
3.2. Brunhilda/Srna – Čardaci	14
3.3. Marta – Begluk	16
3.4. Salko – Begluk	17
3.5. Rašica Crnošija – Begluk	18
3.6. Rudica – Lipice.....	19
3.7. Pripovjedač – Lipice.....	20
3.8. „Vabricijer“ Nikola – Mrkodol	22
4. Zaključak	24
5. Literatura	26
6. Sažetak i ključne riječi.....	27
7. Naslov, sažetak i ključne riječi na engleskom jeziku	28

1. Uvod: Dinko Šimunović

Pripovjedač i romanopisac Dinko Šimunović rođen je u Kninu 1873. godine. Po završetku učiteljske škole radi kao učitelj u Dalmatinskoj zagori i Splitu. Prijateljevao je s Milanom Begovićem i Vladimirom Nazorom, a u književnim sukobima tzv. „starih“ i „mladih“ u doba moderne nije sudjelovao.

Pripovijetke i novele objavljene su mu u zbkama *Mrkodol* (1909.), *Đerdan* (1914.) i *Sa Krke i Cetine* (1930.). Objavio je dva romana: *Tuđinac* (1911.) i *Porodica Vinčić* (1923.) te dvije autobiografske proze, *Mladi dani* (1919.) i *Mladost* (1921.). Nakon umirovljenja 1929. živi u Zagrebu, gdje i umire 1933. godine.

Svoj književni put započinje u doba hrvatske moderne. Moderna je stilsko razdoblje u hrvatskoj književnosti od 1892. (Antun Gustav Matoš objavljuje novelu *Moć savjesti*) do 1914. (Matoševa smrt). U tom razdoblju stvaraju Antun Gustav Matoš, Janko Leskovar, Vladimir Vidrić, Dragutin Domjanić, Vladimir Nazor, Fran Galović, Ksaver Šandor Gjalski, Dinko Šimunović i drugi. Nastala je kao otklon i suprotnost („mladi“) od realističke društvene i odgojno-prosvjetiteljske uloge književnosti („stari“). „Shvaćena kao stilsko razdoblje moderna je, kao što vidimo, vrlo heterogeno razdoblje u kojem egzistira uporedo nekoliko različitih stilova pa stoga možemo govoriti o svojevrsnom stilskom pluralizmu kao tipičnoj karakteristici toga razdoblja“ (Šicel 2005: 9). Autore toga razdoblja povezuje stvaralačka sloboda, individualnost, općeljudski problemi, novi stilski postupci, a književno djelo je prije svega estetski fenomen. Matoš o tom novom shvaćanju književnosti piše u članku *Sintetička kritika*: „Modernizmi su, dakle, pitanje stila, evolucije forme, nove sinteze stila, izrazi novih duša, novih umjetnosti, bez obzira na sadržaj“ (Šicel 2005: 8).

Šimunovićeve pripovijesti pomalo se opiru žanrovskom određenju i često su na razmeđi kraćih proznih vrsta poput crtice, novele, pripovijetke. Primjerice, *Alkara* možemo iščitati i kao dužu pripovijetku i kao kraći roman. Stoga Šimunovićevu kraću prozu možemo obuhvatiti pojmom novele kao oznakom za sve kratke prozne oblike koji se razlikuju od dužeg oblika, tj. romana: „Stoga ćemo novelističkim nazivati ono pripovijedanje koje je zasnovano na iznošenju ponekad i razvijenijeg događaja, često s povijesnim ili legendarnim motivima te s određenim brojem likova, kao i one proze koje se odlikuju koncentriranijim pripovijedanjem ponajviše o pojedinačnoj ljudskoj sudbini“ (Detoni-Dujmić 1991: 24).

Šimunovićev „modernistički“ put individualan je i osobit:

„Na temeljima regionalne i folklorne obradbe njemu bliska kraja, razradio je složene psihološke sadržaje i zahvatio totalitet pojedinca, ali je ponudio i neke odgovore na probleme zbilje. Žanrovska tehnika kraćih pripovjednih oblika pokazala je piščevu zaokupljenost stanjima i ozračjima; otkrivajući njegov modernistički nehanj prema tradicionalnim fabulama s razvedenim zapletima, također je pokazala njegov slikarski osjećaj za krajolik sjedinjen s likom te mu omogućila snažnu psihološku i lirsku obradbu usamljenih junaka s nekih rubnih područja života i svijeta“ (Detoni-Dujmić 1996: 10).

Šimunovićeva prozna djela tako zapravo pomiruju književne programe „starih“ i „mladih“: tematski su vezana uz regionalne i folklorne osobitosti cetinskoga kraja, a istovremeno (u najboljim pripovijestima) donose modernističke psihološke portrete njegovih likova i impresionistički opisane pejzaže.

Ono što je na tematskoj razini zajedničko ponajboljim Šimunovićevim novelama upravo je taj drugačiji pojedinac, izdvojen iz patrijarhalnog, folkloristički tradicionalnog okruženja u kojem živi:

„Od svega što je Šimunović napisao zaista 'ima dušu' baš onaj dio njegovih proza vezan uz Dalmatinsku zagoru, uz ljude i krajeve koje je nosio u srcu i sjećanju iz doba svoga odrastanja, razumijevajući i žaleći grubost života koji nerijetko obična ljudska postojanja pretvara u stradanja puna uporne i bezglasne patnje. Šimunović obično govori o ljudima koji su po nečemu drugačiji, izuzetni, različiti“ (Merkler 1996: 100).

Većinom je riječ o ženskim likovima – što je posebna zanimljivost s obzirom na vrijeme o kojem se govori i izrazito patrijarhalne krajeve u koje se smješta radnja novela – koji ne odstupaju od svojih uvjerenja, bilo da su ona realna i moguća ili nisu. Kao da je riječ o piščevim varijacijama na isti problem „kratkog spoja“ (do kojeg dolazi kad-tad) između jake individualne ličnosti te kompaktnog i tradicionalnog kolektiviteta, samo što je problematika različita i nameće je, naravno, pojedinac koji želi utjecati na nepisane običaje, navike, pravila i pogled na svijet okoline u kojoj živi te unijeti novine u ustaljeni način života – svjestan je da je drukčiji i od toga ne odstupa.

U ovom radu analiziraju se najkarakterističniji (ujedno i najpoznatiji) književni likovi iz ponajboljih Šimunovićevih novela (okupljenih u njegovoj prvoj zbirci *Mrkodol*), njihova neslaganja s okolinom i njihove sudbine određene tim neslaganjem: Boja iz *Muljike*, Brunhilda iz *Duge* te Marta, Salko i Rašica iz *Alkara*. Nikola iz novele *Mrkodol* te Rudica i pripovjedač

iz novele *Rudica* likovi su kod kojih je opreka pojedinac – društvo nešto manja i u naznakama, ali je zanimljiv pišćev kut iz kojeg je sredina prikazana.

Ove samosvojne likove individualce povezuje činjenica da, svaki iz svojih razloga i na svoj način, traže svoj identitet unutar jasnih i čvrstih pravila zajednica u kojima žive. Oni inzistiraju na svom subjektivitetu i osobnosti, glasnici su novog i ne žele postati objekti ustaljenih običaja svojih tradicionalnih mikrozaednica – preveliki su individualci da ih zadovoljava samo kolektivni identitet, pripadnost grupi (Petković 2020: 112).

Stoga dolaze u sukobe s okolinom, iako im to nije primarni cilj ni namjera – njihova neuklapanja imaju porijeklo u njihovim osobnim motivacijama, tj. neuklapanje u okolinu proizlazi iz osobnih htijenja, osjećaja i želja.

2. Novele i njihovi *toposi*

Vidici Dalmatinske zagore i Cetinske krajine podneblje je u kojem je Šimunović živio i radio, a njemu su priskrbili epitet pisca u potpunosti okrenutog svojoj regiji. To su prostori u kojima je život bio težak, surov, ali su svojim stanovnicima davali ustrajnost i snagu. Tako su se karakteristike tog podneblja odrazile i na karakter i mentalitet Šimunovićevih literarnih suvremenika.

Svaka od odabranih novela počinje na sličan način – u radnju i zaplete uvodi nas prostorni okvir fabule koja slijedi. Takav postupak postao je „zaštitni znak“ Šimunovićeve pripovijedanja. Dihotomije između svojih posebnih, izdvojenih likova i kompaktne, kohezivne sredine u kojoj ti likovi žive Šimunović redovito na početku novela determinira tradicionalnim toposima Dalmatinske zagore i Cetinske krajine. Gradi ih brižljivo i simboli su kolektivne svijesti i mentaliteta.

Tako prostor zbivanja postaje svojevrstan uvod u radnju, ali i nagovještaj zapleta, početak gradacije napetosti i sukoba između okoline i pojedinca. Koliko god bila tradicionalna, patrijarhalna i slična, ta mjesta posebna su na svoj način (s obzirom na svijet pojedinog djela i glavni problem funkcioniranja lika u svojoj okolini, koji je različit od novele do novele) te često kontrastno prikazana spram glavnog lika. Mjesta radnje oznaka su homogenog kolektiviteta spram kojeg je individualni lik prikazan kao pojedinac koji se teško uklapa u okolinu, a pitanje je koliko uopće to i želi.

U *Muljici* to su Draga i njezini samonazvani stanovnici Namastirčani. Za razumijevanje *Duge* važni su varoš Čardaci, polje Lug i rijeka Glibuša. Životni prostor glavnih likova u *Alkaru* zauzimaju selo Begluk i Cetinska krajina, a mjesto je zbivanja u noveli *Rudica* zabačeno selo Lipice. Najneobičniji topos, kao i sami njegovi stanovnici, onaj je po kojem je novela i naslovljena – Mrkodol.

2.1. *Muljika*

„U cijeloj se krajini znalo za namastirčane, a nitko ih drukčije i ne zove, već samo – namastirčani. To su ime oni sami sebi nadjeli i spajali, a i sad s njime spajaju više i boljih svojstava nego mi s imenima: Rimljani, Spartanci.

Bilo ih je mnogo, a i nije ih bilo mnogo tih namastirčana. Kako se uzme.

Svi su oni, kojim mu drago načinom, nekako pripadali manastiru Dragi, no nijesu ga zvali manastir već namastir, a sebe – namastirčani.

Manastir Draga bio je u drazi; bit će zato da su ga i nazvali Draga. Ali ta draga nije bila kao što su ostale drage: bila je na zavojicu, kao spuž, a na samom kraju te zavojite i vrlo duboke drage dizala se hrpa zgrada, spojenih jedna s drugom na najraznovrsnije načine“ (Šimunović 1996: 55).

Od svih odabranih novela *Muljika* je ona u kojoj je kontrast između pojedinca i okoline možda i najočitiji, najoštiji. Namastirčani iz Drage svi su kao jedan, već od jedrog fizičkog izgleda pa do nepisanih pravila svojeg malog, zatvorenog svijeta od *dvije mlinice, krčme i sedam kuća*. Kao i *prozirni* mještani Mrkodola, često su na udaru pripovjedačeve ironije i čuđenja: „To se jedino može čuti i vidjeti u Drazi i nigdje više, pa se ne ćeš začuditi načinu, kojim vele: Mi, namastirčani“ (Šimunović 1996: 57).

Nasuprot njima stoji drukčija i sama Boja. Upravo zbog prikazanog prostora Drage, kao i zbog ruralnog i primitivnog karaktera njezinih stanovnika Namastirčana, biti i ostati poseban i izdvojen (od svih Šimunovićevih likova) baš za Boju najteža je zadaća – zbog homogenih i okrutnih Namastirčana, paradoksalno ponosnih na svoju zatvorenost i primitivnost, i zbog njezine blage i samozatajne osobnosti, što dovodi do nepomirljivih razlika između Boje i njezine životne sredine. Štoviše, etiketa tuđinstva i presudne različitosti njoj je dodijeljena u Dragi i prije nego se rodila jer joj ni majka nije bila Namastirčanka. Bojin fizički izgled i karakter tu su etiketu među Namastirčanima još i pojačali.

Bojinim porijeklom po majci problematizira se još jedna opreka – ona između sela i grada. Njeno tuđinstvo u Dragi zacrtano je time što joj je majka iz grada te se tako ona nikako ne uklapa u namastirčansku ruralnu sredinu.

Ova je novela i dobar primjer da „Šimunović nije bio pripovjedač koji bi se posve predao objektivnoj epskoj naraciji, već ozbiljan lirski komentator vlastite epske priče“ (Detoni-Dujmić 1996: 20).

Lirski komentari možda nisu podjednako očiti u svim Šimunovićevim novelama (najočitiji su u *Rudici*), ali pomoću naglašenih suprotnosti između Boje i Namastirčana „između redaka“ možemo iščitati stav pripovjedača, tj. da Boja ima sve njegove simpatije, a Namastirčani nijednu.

2.2. Duga

„Odozdo rijeka Glibuša, a odozgo klisure zarobile malu varoš Čardake na strmu obronku.

Gore na klisurama počivala stara zapuštena tvrđava – sredinom se penjali zbijeni i ukočeni Čardaci u nepomičnu usijanu zraku posljednjih ljetnih dana, – a dolje modra i tiha Glibuša pokraj livada i trstike: sve pritisnuto vidljivim sivkastim uzduhom i snom.

Ali malo dalje, u brežuljkastu polju, veselo tekli bistri Glibušini pritoci, pa u vlažnu i toplu zraku šumio bujan život krepka rašća, životinja i zaposlenih seljaka.

To je polje Lug zvano, sa žutim i tamnozelenim plohama kasnog kukuruza i trstike, sivkastim strništima i srebrenkastim sjajem ovdje ondje razlite Glibušine vode.

Toga je ljeta sunce neobično dugo i žarko sipalo sjaj i toplinu na Čardake i Lug, na Glibušu i njezine pritoke. No što je silno sunce više razvijalo obilja i sreće u Lugu, to su Čardaci pod njegovim božanskim zrakama postajali sve ukočeniji i tiši: varošani su se posakrili u svoje kamene kuće usječene u hrid, da prospavaju to žarko ljeto“ (Šimunović 1996: 71).

Početne stranice *Duge* također donose kontrast, no ovog puta on je u razlikama između dvaju suprotstavljenih prostora koji su odredili sudbinu nesretne djevojčice Brunhilde: s jedne je strane *zbijena i ukočena* varoš Čardaci, a s druge polje Lug, puno iskonske životne radosti. Kao svojevrsna granica razdvaja ih rijeka Glibuša.

Nepisano društveno pravilo Čardaka počiva na neravnopravnosti već od malih nogu: „U Čardacima se inzistira na društvenoj separaciji djevojčica i dječaka, što je vidljivo u onom što je dopušteno dječacima i nedopušteno djevojčicama“ (Bujan 2011: 124). Ta nepravедna podjela bila je bez iznimke: „Samo njihovi dječaci, mali Čardačani, smjeli su se pržiti na suncu i hladiti u mlakoj Glibušinoj vodi, ne čekajući večer kao njihove sestre. One su morale čekati zalaz nemilog sunca, da s majkama prošeću po jedinoj čardačkoj ulici i tako pokažu nove i svijetle opravice“ (Šimunović 1996: 71).

U tako postavljenim prostornim i društvenim granicama radnje pojavljuje se djevojčica koja, s potpunim pravom, nikako ne može shvatiti i prihvatiti tu nepravедnu podjelu – znatiželjna Brunhilda, okrenuta prirodi i nesputanosti, doživljava Čardake kao svojevrsan zatvor, nešto što je guši i sputava, dok su polja Luga prostori koji pucaju od događanja i radosti života – to su mjesta za kojim dijete poput nje, puno života, čezne sve više i više: „I taj je miris bio opojan i jak, no sjećao je na bolest, starost i smrt, a miris iz Luga, gdje su pjevali dječaci, budio je radost i život“ (Šimunović 1996: 74).

2.3. *Alkar*

„Golemo sinjsko polje, na žarkom ljetnom suncu, činilo se još veće, jer modrušasta maglica sakrivaše očima udaljene bregove. Sve je mirovalo u podnevnom žaru, a daleke, daleke kamene planine jače se modrile, vireći nepomično iza te niske i tanke maglice. Činilo se, da je cijela krajina u raskošnu ljetnom snu ili kao da počiva nakon ljute borbe i izvršena junaštva.

Krajem toga polja vuče se tihano nevelika rijeka, s koje silno sunce dizaše onu plavu maglu, da se kroza nju poigra svojim zrakama. To je Cetina, što daje ime svoj prostranoj krajini, nadaleko i široko oko sebe.

Uz polje je selo do selašca, brijeg do brežuljka i kula do kule. U vrhu je Han i Čitluk, spojeni velikom 'ćuprijom' – pod njima Begluk ispod Kadijine glavice sa razorenom Hasan-kulom, a još niže Odžak-selo, s Ali-ćesmom po srijedi.

A misleći na ta imena, kao da čuješ hodžin glas, što je odjekivao nekad među tim bregovima i gubio se u tom prostranom polju...

No ipak, krajina se činila mirna i pospana u žaru ljetnoga sunca, ali kao da počiva nakon borbe i izvršena junaštva“ (Šimunović 1996: 107).

Početak *Alkara* ponešto je drugačiji, tj. pripovjedač nas ne uvodi u odnos okolina – lik, već nas priprema za važan motiv u noveli: alku. Iako je i ovdje na djelu postupak smještanja radnje u jedan kompaktan prostor (Cetinsku krajinu), prostor ovdje nema cilj biti kontrast izdvojenom pojedincu, barem ne na početku novele. Citat sa samog početka referira se na slavna prošla vremena, vremena *izvršena junaštva* Cetinjana nad Turcima – zapravo je uvod u najveću pučku svečanost Cetinske krajine: u svečanost Alke.

Salka, Martu i Rašicu, likove iz ljubavnog trokuta, upoznajemo postupno kasnije pa možemo ustvrditi da se u djelu prepliću lirski, modernistički diskurs (odnosi između triju glavnih likova) i epski, realistički diskurs (detaljan prikaz alkarskog natjecanja, običaja i krajolika Cetinske krajine).

Prostorno-vremenski okvir fabule bitan je jer izravno utječe na postupke i sudbine triju glavnih likova, s obzirom da je riječ o kraju koji se temelji na tradicionalnim društvenim odnosima. Posebno je za ljubavnu potku radnje važan motiv alke – alkarsko natjecanje odigralo je presudnu ulogu pri raspletu psihološki zamršene ljubavne priče, no ispričovijedana je i cjelokupna povijest alke. Alka u toj ljubavnoj zavrzlami postaje više od igre – natjecanje na sve ili ništa u kojem slab i osjetljiv gubi (Salko). Na djelu je isprepletenost dvaju paralelnih „igara“ – ljubavne igre i alke.

Dijelovi teksta posvećeni alci čine onu tradicionalniju, „realističkiju“ stranu pripovijesti:

„Toj je prozi Šimunović pristupio po tradicijskom uzorku pripovijedanja temeljena na dobru poznavanju građe i podataka; poput starijih realističkih pisaca on upoznaje čitatelja s poviješću alkarske igre, s legendama vezanim za nju, s mnoštvom folklornih i etnografskih detalja, posebice onih koji omogućuju zorno predstavljanje viteške odore, oružja, uresa pa i tehničkih pravila igre koja je nesumnjiva tematska okosnica ove proze“ (Detoni-Dujmić 1994: 87).

Junačko alkarsko natjecanje prikazano je do u detalje, a iz svake rečenice izvire ponos i impresioniranost alkom.

No, koliko god pripovjedaču bilo važno predstaviti alku, alkare i folklorne sinjske dane ponosa i slave, alka nije u središtu pripovijesti: ono je rezervirano za tri glavna lika i njihove odnose. Alka zapravo ima dvostruku ulogu: kao realistički prikazana javna, pučka svečanost, i kao intiman rasplet ljubavne priče .

Fragmentsi o alci čine se samostalni i kao da usporavaju ljubavni zaplet i rasplet, no zapravo su uspješno inkorporirani u glavnu ljubavnu priču koja dobiva sve više na značaju kako se novela bliži kraju.

Možemo reći da je Šimunović „pomirio“ glavnu ljubavnu radnju i želju da nam predstavi alkarsko natjecanje, alkare i atmosferu u Sinju vezano uz alku.

Begluk i Cetinska krajina jedini su „svijetli“ prostori odabranih Šimunovićevih novela. Osim što *Alkar* donosi najljepše primjere poznatih Šimunovićevih literarnih pejzaža, na završetku novele Marta svojom hrabrošću i upornošću uspijeva donekle modernizirati i promijeniti stoljećima ustaljena shvaćanja svojih sumještana.

2.4. Rudica

„Dolazio sam često u selo Lipice bez posla, kamo bez njega ne dolazaše nitko drugi jer to selo bijaše krševito, brdovito, bezvodno i uopće baš ružno. Ni ceste nije bilo tuda, ni lova nikakva po tim brdima, a čeljad nekako čudna i dobra, ali s tuđim ljudima ne bijaše im drago ni da se sastanu. Živjeli su sami za sebe i siromašno od malog polja podno brda i od stoke, što bi pasla u njihovim dočicima, na prvi pogled tužnim i pustim...“

Samo što bi se tome blaženstvu primiješalo uvijek nešto sjetno i gorko, jer sam ćutio kako ne mogu, niti ću moći ikad, stopiti se s tim životom, pa ni razumjeti ga sasvim. Tako mi se činilo i stoga, što bih došavši u selo i prolazeći kroz komšiluke lipičke oćutio, kako tu nije onako kao u gajićima, gdje su ćobanice same uz po kojega njihova momka, – i da nevjeste i žene nijesu ni izdaleka onake kao one. A ja sam mislio, da će postati još ljepše, baš kao istom procvalo cvijeće na poljupecima sunćanim, i nijesam se mogao domisliti, zašto nije tako“ (Šimunović 1996: 94 - 95).

Prića o Rudici i pripovjedaću problemu odnosa pojedinca i okoline pristupa na poseban naćin, različito od ostalih novela. Ono što odmah upada u oći jest autodijegetski pripovjedać, pripovjedać u 1. licu, što je netipićno za Šimunovićevu novelistićku naraciju. Stoga je i prostor radnje još neposrednije i uvjerljivije prikazan, kao i glavni kontrast: Lipice, brdovito, ružno selo primitivnih ljudi, ali s lijepim ćobanicama, posebno jednom – Rudicom.

Iako je novela naslovljena po jednoj od tih ćobanica, njeno razumijevanje ukljućuje i pripovjedaća. Kao i u *Alkaru*, gdje je teško govoriti o Salku, a ne spomenuti Martu, tako se i u *Rudici* ne moće govoriti o glavnom ženskom liku, a da se ne spomene još jedan lik – sam pripovjedać, koji je zapravo glavni lik novele.

Pripovjedać u 1. licu donosi tekstu obilje autorovih „lirskih komentara“, a ako ga poistovjetimo s autorom, rijeć je o noveli u kojoj se najjasnije naziru Šimunovićevi stavovi o njegovoj omiljenoj temi – prikazu sredine iz koje je izdvojen pojedinac ćije želje i osjećaji predstavljaju novo i nepoznato za zajednicu. Iako prostore i njihova društvena pravila ne kritizira otvoreno, moćemo ustvrditi da su Šimunovićevi pripovjedaći puno više na strani svojih nesretnih junaka.

U ovoj noveli nazire se još jedan kontrast – opreka između mladosti i zrelije dobi, na primjeru odrastanja djevojćica i njihovog pretvaranja u žene. Pripovjedać nikako ne moće pojmiti da žene u Lipicama *ni izdaleka* nisu više *tako mile* kao kada su bile ćobanice.

Lipice su još jedan malen, zatvoren Šimunovićev svijet kojem je ovog puta suprotstavljen ja-pripovjedać. Nisu toliko na udaru ironije kao Draga ili Mrkodol, već kod pripovjedaća rađaju gnušanje i želju za definitivnim odlaskom: „Meni se smućilo i nijesam mogao da ostanem dulje kod njih“ (Šimunović 1996: 103).

2.5. *Mrkodol*

„Ne možeš reći: to je planinsko selo, jer oko naokolo nigdje planine, a ipak nikakva vidika, do nekakvih golih i tužnih brda. Selo je rasuto po visokoj valovitoj ravnici i na prvi bi pogled rekao: polja su, poljsko je selo. No otareš li s očiju suze, koje ti suh i hladan vjetrić vabi, vidiš, da to nije ni polje, već nekake također neodređene ograde sa silnim zidovima, što više nalikuju na gromile...

Među tim raznolikim zidovima i gromilama imade i zemlje, Bog bi znao, obrađene ili neobrađene. Kad otareš suze, ugledaš među tom zemljom svu silu litica i širokih i uskih, grebenastih i plosnatih, i velikih i malih. Ima kamenja, za koje ne znaš, da li iz dubine zemlje niče ili je onako na nju položeno. Rekao bi da se to sve jedno drugoga dotiče, ali među njima ima i prhke zemlje, o kojoj ne možeš reći, kakve je vrsti, kao ni o tim ograđenim prostorčićima, jesu li vrt ili ograda ili njiva, te napokon pomisliš u sebi: Vrag bi ga znao, kakvo je to mjesto“ (Šimunović 2014: 24).

Mrkodol je početna novela iz istoimene zbirke. Zauzima posebno mjesto unutar zbirke i cjelokupne Šimunovićeve proze, a naznačuje i kasnija obilježja Šimunovićeva stvaranja (Šicel 2005: 204).

I to je priča o maloj, zatvorenoj sredini čiji stanovnici žive u sjeni i u strahu od svog fratra. Nema fabule u klasičnom smislu, već se opisima prikazuje statičan, neugodan ugođaj koji dominira jednoličnim prostorom. Prepleteni su san i java, a pejzaža u šimunovićevskom impresionističkom smislu nema: sve je kamenit i siv obris bez jasnih kontura.

Kao što je pripovjedač u *Muljici* ironičan prema Namastirčanima, tako i u ovoj noveli možemo uočiti ironijske pripovjedačeve komentare o Mrkodočanima: „Oni su imali svoje posebno vrijeme: 'onda, kada se vade krumpiri', njihova najglavnija i gotovo jedina hrana, 'kad se jagnje janjci', ne možda za prodaju, a još manje za jelo, već naprosto zato da slijedeće zime pokrepaju zbog oskudice hrane. U tom oni nijesu vidjeli ništa drugo već kaznu za svoje 'velike' grijeh“ (Šimunović 2014: 25).

Mrkodol je najneobičniji Šimunovićev topos, prikazan na granici groteske i fantastike. Vrstan pejzažist u ostalim novelama, u *Mrkodolu* je Šimunović „dao jedan od prvih antipejzaža u književnosti hrvatske moderne“ (Detoni-Dujmić 2008: 475).

Netipično spram ostalih Šimunovićevih toposa i pejzaža, karakteriziraju ga neodređenost, sumornost i pritajena nelagoda. Iako pripovjedač izdvaja lik Nikole od ostalih jednoobraznih i u svojoj pasivnosti homogenih Mrkodočana, ovo je primjer novele u kojoj su

prostor, njegovi stanovnici i ambijent u središtu pripovijedanja, a glavni lik naznačen je tek pri kraju priče.

Novela je i autobiografsko sjećanje „na jednu gorku uspomenu djetinjstva“ (Šicel 2005: 204), a svojom strukturom pokazuje smjer koji će Šimunović razviti u svojim najpoznatijim novelama: prikaz izdvojene i zapravo unikatne sredine zarobljene u svojoj tradicionalnosti, u koju smješta još posebnijeg pojedinca i dovodi ga u sukob s njom.

3. Odnos likova i okoline

Iako su Šimunovićeви novelistički junaci zaokupljeni svatko svojim pojedinačnim životnim problemima koji ih dovode u suprotnost s okolinom, vežu ih zajedničke crte:

„Svi njegovi likovi, kao što rekosmo, nose u sebi neku tragičnu, dramsku crtu i svi, unatoč svojim individualnim naravnim osobinama, imaju nešto zajedničko, šimunovićevsko, autobiografsko: fatalno osjećanje slabosti i nemoći u borbi sa životom i prirodom, nemoći kojoj oni nisu direktni krivci, i iz tog sukoba s nemilosrdnom i bešćutnom prirodom ili društvom proistječu i njihovi unutarnji sukobi, traume, tuge i tjeskobe“ (Šicel 2005: 211).

Njihov „kratak spoj“ s okolinom proizlazi iz njihove individualnosti, dok okoline, najčešće zbog patrijarhalne tradicije, ne prihvaćaju njihovu različitost. Nemoćni i osuđeni na poraz od okoline, ne predaju se bez borbe, tj. ne odstupaju od svojih uvjerenja. Kada njihovim posebnim identitetima dodamo neuklapanje u životnu sredinu, u Šimunovićevoj izvedbi dobivamo priče pesimističnih završetaka i poruka.

Vidovi njihove različitosti spram okoline raznoliki su i obuhvaćaju širok raspon – od Rudice koja se predaje unaprijed i niti ne pokušava pružiti otpor patrijarhalnoj ruralnoj sredini, preko Boje čiji je otpor pasivan no ustrajan, pa do Marte koja jedina „pobjeđuje“, no ta je pobjeda gorkog okusa s obzirom na Salkovu sudbinu.

Brunhilda i Salko posebni su Šimunovićeви tragičari jer su zapravo omiljeni u svojim sredinama, no upornost u njihovim intimnim projekcijama dovodi ih do tragične sudbine. Donekle slično možemo ustvrditi i za Rašicu. Njegova je početna pozicija spram okoline daleko najbolja, ostvaruje ljubavnu sreću, a ipak završava u nesretnom nemiru.

3.1. Boja/Muljika – Draga

„Boji je oko četrnaest godina, ne leži nikad, hoda hitro, gleda blago ali bistro, pa možda i nije bolesna. No nije ni crvena i jedra kao druge.

Vitka je i bijela, tamnih krupnih očiju, no namastirčani vele, da je suha i žuta. U drugih se oči i ne vide od mesa, crvene se kao kukurijek, potuku se s lugarom za uže ili sjekiru, a ona nije takva. Bit će, dakle, da je bolesna.

Zato su je i zvali Muljika, jer je bila kao muljika. Uzalud. U gradu bi rekli da je kao parski mramor, a namastirčani: 'muljika pa muljika!'

I kosa je u nje nekako čudnovata: valovita, smeđa, ne lašti se. A u drugih lijepo namazana, čvrsto zategnuta i svijetlo-crna. Druge dižu cijelu vreću brašna kao pero na konja, i za ušima im veliki crljeni đuli, a Muljika ozlijedi prste, dok prihvati petlje od vreće.

Prava sramota za sve namastirčane!“ (Šimunović 1996: 59).

Osim što fizički opisuje glavni lik, ovaj je citat ujedno i jedno od rijetkih mjesta u Šimunovićevim tekstovima u kojemu možemo nazrijeti da je pripovjedač na strani posebnog pojedinca, a kolektiv je na udaru pripovjedačeva ironičnog pera.

Djevojčicu Boju, mlinarevu kći, Namastirčani ne zovu imenom, već koriste pejorativni nadimak – Muljika. Muljika je vrsta mekanog, žučkastog lapora, a u prenesenom značenju mulj označava društveno dno. Lijepa i graciozna, ona se kontrastno izdvaja iz okoline koja cijeni samo svoje, tradicionalno poimanje ženstvenosti.

Za razliku od nekih drugih poznatih likova iz Šimunovićeva opusa (npr. Srne, Marte i Salka) njeno neuklapanje u sredinu u kojoj živi očituje se pretežito u pasivnosti i šutnji. Boja možda ne zna što želi, ali osjeća što neće: ne želi poći ni za onog koji jedini njenu posebnu osobnost doživljava donekle pozitivno – za Ilijicu, momka koji se vratio iz služenja u vojsci.

Nježna i krhka Boja svoju je različitost skupo platila. U sredini koja ne prašta biti drukčiji, njezin je jedini grijeh u tome što je slična majci, tuđinki. Tako je njena sudbina zapečaćena već porijeklom. Boja je od majke naslijedila Namastirčanima čudan izgled, ustvari ljepotu i gracioznost (koji oni označavaju bolešću), a njenu tihu samosvijest proglašavaju tvrdoglavošću koja treba biti slomljena.

U malom i okrutnom svijetu Drage, praktičnih i tradicionalnih kriterija vrednovanja ženske ljepote u svakom smislu, Bojina se izuzetnost pretvara u poguban teret. Dane je provodila u svojevrsnoj prešutnoj izopćenosti, koja kao da se podrazumijevala od prvog dana. Namastirčani su je odbacili bez ikakva razloga ili njene krivnje, i time slomili svaku želju za uklapanjem, makar i minimalnim.

Boja je ostala tiha, nesretna i uporna u svom šutljivom otporu i u zapletu priče – nikako nije mogla pristati da bude u vlasništvu tradicionalno preodređenih „gospodara“ – oca ili supruge. Tražila je ostvarenje svog prava na osobnost i na vlastito mišljenje: pravo na osobno dostojanstvo i na vlastiti izbor.

U tom svom šutljivom otporu tiho se ugasila, no prkosno i ne pristajući na kompromise (Merkler 1996: 101). Praznina nakon njene smrti u grubim životima njoj bližnjih (oca posebno) tragična je opomena sredini koja ju je osudila na stradanje.

Kraj priče o Boji podsjeća na završetak *Breze* Slavka Kolara (a i lik Boje ima dodirnih točaka s Janicom upravo u pasivnom, no ustrajnom otporu primitivnoj okolini) – kao što Marko Labudan prekasno shvaća što mu je Janica značila, tako i Bojin otac Joviša (koji ju je znao i istući i prvi ju nazvao Muljikom) tek u pustom mlinu shvaća koliko mu njegova jedinica Boja nepovratno nedostaje te doživljava svojevrsnu katarzu. Stoga bismo mogli reći da upravo u liku preobraćenog oca Šimunović izriče kritiku na račun svih takvih zatvorenih, grubih i zapravo primitivnih sredina.

Boja je od svih odabranih likova najbolji primjer koliko je teško drukčijem pojedincu protiv kompaktne, a primitivne sredine – ona je doslovno sama protiv svih, u materijalističkom selu unaprijed neprijateljski raspoloženom prema svakom obliku različitosti.

3.2. Brunhilda/Srna – Čardaci

„Nije baš da joj je bilo ime Srna već Brunhilda, no tako su je od mila prozvali Čardačani, ne nalazeći u njezinu krsnom imenu onoliko čara, koliko majka Emilija. I lijepa bijaše Srna, vitka i visoka, a kose do ramena kao ugašeno zlato, pa vlažne i meke, baš kao svila na kukuruzima u Lugu.

Pa koliko je bila vitka, tako je hitro i skakala, da bi svak, čim je vidi, pomislio na srnu, makar i ne znajući, kako je zovu. Žarke joj oči tako su se sjale, te bi mislio, da su za sve prije nego za san. A bilo je samo deset godina toj Srni“ (Šimunović 1996: 72).

Duga je jedina novela u kojoj se u naslovu ne referira na lik ili na topos, već se naslovom simbolizira Srnina velika želja da postane dječak. Osnovna su tema razlike među spolovima, s naglaskom u njihovom doživljavanju i reakciji na njih od strane istaknutog pojedinca. Lik koji nosi bremenit teret navedene problematike jest desetogodišnja Brunhilda, kći serdara Janka i njegove žene Emilije (Žmegač 1998: 190).

Osim što ih spaja tragična sudbina proizašla iz direktnog neuklapanja u okolinu, Boju i Brunhildu povezuje karakterizacija imenom, tj. nadimcima (samo u „obrnutom“ smjeru): kao što Boju nitko ne zove pravim, lijepim imenom, već pogrđnim nadimkom, tako nitko u Čardacima Brunhildu ne zove pravim imenom (koje joj nikako ne pristaje), već nadimkom Srna. Nitko, osim njenih roditelja „zaslužnih“ za ime Brunhilda.

Duga je intimna, obiteljska priča (poput ljubavne potke *Alkara*), a dva imena djevojčice predstavljaju dualizam koji je tišti i zbog kojeg stradava. *Srna* označuje sklad njenog tjelesnog i duševnog bića, dok je *Brunhilda* ime kojim je društveno označena od strane roditelja. *Srna* je utjelovljenje životne radosti, a *Brunhilda* je prisiljena da se iz obzira prema roditeljskim očekivanjima pomiri s njihovim krutim odgojnim pravilima i prihvati čardačku ulogu „dobre djevojčice“, prema normama kakve propisuje i očekuje sredina.

Priča je to i o sukobu mentaliteta gradske sredine Čardaka i skrivenih želja male djevojčice, pretočenih u radosna polja seoskog Luga. Izravnog neslaganja između Srne i varoši nema, no on ključa ispod površine, unutar odnosa Srne i njenih roditelja. A on je određen varoškom malograđanskom činjenicom da djevojčice treba odgajati strogo kontrolirano, i to samo zbog toga što nisu dječaci.

Srna voli roditelje, nije buntovna, ali dječje naivno povjeruje da se može postati dječakom. I upornost u tom vjerovanju plaća životom. Ona doslovno isprobava „istinitost“ narodne predaje koju je čula od Save i skončava kao žrtva sukoba između stvarnog i zamišljenog (Nemec 2001: 98).

Na primjeru ove novele možemo prikazati i često spominjano Šimunovićevo funkcionalno opisivanje pejzaža kojim predočava ambijent i duševno previranje svojih likova:

„Glavni lik živi u jedinstvu s prirodom; Srna želi *da zagrlji i jablan i potok i kamen, na kojem je počimula, i da se zarije u vlažnu zemlju*. Poslije njezine smrti mijenja se slika pejzaža i on poprima divlje, gotovo sablasne konture: *crn, velik oblak, jak udarac vjetra, sve gušća i gušća kiša, crne sjene oko Mrtvog jezera, isprekidani glasovi i plač, sve otada sunce nije nikad zasjalo*. Oko tvrđave, gdje su se povukli Srnini roditelji, priroda je izgubila boje, a opisi su nalik onima iz gotskih romana ili fantastičnih pripovijesti njemačkih romantičara. No, kako se kaže na jednom mjestu, te slike nisu bile pred njihovim očima, već *duboko unutra, u njihovu biću*“ (Nemec 2001: 98).

Završne stranice *Duge* posvećene su neutješnim Srninim roditeljima. Poput Bojinog oca, i oni doživljavaju zakašnjelu katarzu. Srninom smrću u Mrtvom jezeru „progledali“ su i uvidjeli sve greške odgoja usmjerenog na „što će svijet reći“. Život bez Srne postaje im besmislen i oni jedini izlaz vide u zajedničkom samoubojstvu.

Posebno je lirski trenutak onaj u kojem napokon i za njih Brunhilda postaje Srnom: „To je Srna sanjala, da je postala sin! – pomisliše oni“ (Šimunović 1996: 92). Možemo reći da se u toj njihovoj rečenici krije sva tragika, poruka i opomena ove novele.

3.3. Marta – Begluk

„Bila je zor-cura ta Marta. Lijepa joj glava ovita crnom kosom, a lice tamno-rumenkasto s garavim obrvama i usnicama crvenim kao skerlet. Velike tamne oči iz dubine žarile čudno, da bi ti udovi klonuli od njezina pogleda. Stas joj krepak. Rekao bi saliven, a prsi se izbočile i nadilaze oporu košulju, kao da je najtanja koprena. Gledajući je, ćutio si pritajenu snagu, što je u njoj, i želio bi započeti borbu s tom silom, koja je buktjela samo za to, da izazove borbu, pak da podlezne. Ali da podlezne onoj sili, koja je mnogo jača od nje“ (Šimunović 1996: 114-115).

Marta je najljepša djevojka u Begluku i krajini, prodornog i samosvjesnog pogleda. A taj njen pogled iščitao je odnos sa sinom i ocem ovako: „Ali gledajući u Salkove oči, činilo joj se, da one mole za ljubav što istom ima doći, a gledajući u oči hajduka Rašice, ćutjela je, da joj zapovijeda i oživljuje neku ljubav, što je postojala već odavno“ (Šimunović 1996: 122).

Sva tri glavna lika ove novele izraziti su individualci. Uz sve različitosti u dobi i karakteru, povezuju ih dvije stvari: slijede svoje srce i stavove i ne obaziru se na to što će ruralna sredina u kojoj žive reći ili pomisliti. Njihovi odnosi su samo njihovi i čine svijet za sebe, a u koji ostali likovi zapravo nemaju prevelik pristup ni utjecaj. Tako prikazan, ljubavni trokut čini modernistički dio pripovijetke.

Marta je istovremeno i uzrok i rješenje tog trokuta i procjepa u kojem se našla – birajući između lijepog i mladog Salka, no pomalo plahog i njoj nedovoljno muževnog (prema kojem osjeća zapravo samo prijateljsku ljubav) i junačkog i uglednog Rašice, koji je u njoj probudio pravu ljubav – odabire Rašicu. Tu situaciju najbolje približavaju njene riječi kada selu objašnjava zašto Salko, a ne Rašica: „Što sam imala učiniti kad sam zavoljela Rašicu više nego Salka? Tko može zapovijediti i meni – i drugoj – koga ću ljubiti, kad to ne možemo zapovijediti ni same sebi?“ (Šimunović 1996: 157).

S obzirom na vrijeme i patrijarhalnu okolinu, ove Martine riječi puno govore o njoj samoj: riječ je o hrabroj ženi koja sluša srce i ne odstupa od svojih uvjerenja, bez obzira na okolinu sklonu tradicionalnim obrascima ponašanja. Time je slična ženskim likovima iz *Muljike* i *Duge*, Boji i Srni: „No, kao i u svakom društvenom poretku tako i u patrijarhatu postoje one individue koje se nastoje osloboditi ograničenja kojima su vezane za taj društveni poredak“ (Durić 2012: 274).

Marta je jedini lik iz svih novela kojemu je uspjelo „pobijediti“ tradiciji sklonu okolinu i započeti pozitivne promjene u njoj. No, kao da svi Šimunovićevi likovi moraju biti nesretni,

pa tako ni Marta nije ostvarila potpunu sreću s Rašicom – njena kazna, a posebno Rašičina, Salkovo je ludilo.

3.4. Salko – Begluk

„Salko je momak još djetinjeg lica, ali uzrasta tako jaka, da bi se drugi momci čimgod izgovarali, kad bi došlo do toga, da se s njim porvu. S obilnom i plavušastom kosom, a bez brkova, sa sjajnim velikim očima i dugim trepavicama, pak oblim rukama prekriženim na bijelim izbočenim prsima – onako ležeći nauznak – bijaše nalik na prkosnu djevojku, što draži svog jarana“ (Šimunović 1996: 109).

„Salko nastavi lutati svuda, ali se nije svraćao u Begluk. A gdje bi god stigao, pripovijedao je veselo, kako će vjenčati maćehu svoju, kad mu umre otac i kad dobije alku.

Zato ga i nijesu više zvali 'ludi Salko', već 'Salko alkar“ (Šimunović 1996: 162).

Salko je Rašičin sin jedinač koji nikako ne pronalazi način da u sebi pomiri ljubav prema Marti, odnose s ocem i junačku tradiciju Cetinske krajine. Bezuvjetno voli Martu i ne pristaje na kompromise u ljubavi. Ne sudjeluje u alci jer mu otac Rašica to nije dozvolio i stoga nepovratno gubi Martu.

On je od svih likova možda i najveći individualac i zapravo nema problem s okolinom, već su njegovi problemi intimni, unutar ljubavnog trokuta s Martom i ocem. Njega Beglučani vole, traže ga kad je poludio i nestao, a kulminacija je takvog odnosa okrutno plemensko „suđenje“ kojim su trebale biti podvrgnute Stana i Marta, i na kojem je trebala biti „dokazana“ njihova krivica za Salkovu kob.

Tri glavna lika novele funkcioniraju u složenim odnosima svojih osjećaja, obitelji i patrijarhalne okoline, no Salko ne zanima ništa osim njegove intime pa tako ustrajavanjem na osjećajima prema Marti najmanje osjeća stvarnost – za njega ne postoji nijedna druga djevojka. Fizičkim izgledom i osjećajnim karakterom on se izdvaja od sredine koja ga okružuje, ali to nije uzrok njegove tužne sudbine, pa čak ni to što mu je Marta direktno izjavila da nikada neće biti „njegova“.

Razlog njegova stradavanja psihološki je dublji, suptilniji i kompleksniji, a ima veze sa simboličnom tradicijom koja je u Cetinskoj krajini na najvišoj cijeni – s tradicionalnom alkam. Biti alkar najveće je postignuće i čast, a to se kod Salka pretvorilo u opsesiju da samo sudjelovati u alci (i pobijediti) vodi do Martinog srca.

Svoju ustrajnost u osjećajima prema Marti Salko na samom kraju priče skupo plaća, gubitkom razuma: „A gdje god bi stigao, pripovijedao bi veselo kako će vjenčati maćehu svoju kad mu umre otac i kad dobije alku. Zato ga i nijesu više zvali 'ludi Salko', već 'Salko alkar'“ (Šimunović 1996: 162). Njegova opsesija alkom i Martom ne prestaje čak ni u ludilu.

Salkova zla kob neizostavno nameće isto pesimistično pitanje koje ga veže uz ostale Šimunovićeve junake: mora li baš svaki drukčiji individualac kobno platiti svoju posebnost? Boja i Srna platile su je smrću, Rudica nesretnim životom i mirenjem sa sudbinom, a Salkova nesuđena Marta nepotpunom bračnom srećom uz njegovog nesretnog oca Rašicu.

3.5. Rašica Crnošija – Begluk

„Ako se njemu budu rugali, malo mu je stalo. Dosta je, da Marta bude njegova, a što su drugi govorili, za to ni dosad ne davaše brigu. Znao je, da će roditelji Martini proplakati od radosti, kad je zapita, ali ona? Nije baš mislio, da ga ljubi, ali se nadao, da će drage volje poći za nj“ (Šimunović 1996: 122).

„Cijeloga toga dana sjalo je sunce veselo i blago nad Beglukom i svom krajinom, a čeljad se povratila mirna i zadovoljna svojim svakidašnjim poslovima. Samo Rašice nije u Begluku bilo: on je tražio svoga Salka po zabitim mjestima dalekih sela i nikakih utješnih riječi nije čuo“ (Šimunović 1996: 158).

U plejadi Šimunovićevih karaktera likovi iz *Alkara* zauzimaju posebno mjesto jer zapravo nisu izravno sukobljeni s okolinom, već njihove osobne nevolje proizlaze iz uzročno-posljedičnih veza u trokutu u kojem su se našli, pri čemu se suptilan, neizravan, ali koban utjecaj okoline (simboliziran u alci) očituje u Salkovu liku, a preko njega utječe na sudbine i ostalih dvoje likova.

Za razliku od ostalih Šimunovićevih likova, Rašica uopće nema problem s okolinom, tj. njegova inicijalna pozicija uzdiže ga iznad nje, a ne degradira kao ostale likove. To ima zahvaliti svom statusu. Svjestan je tog statusa, to koristi i tako se ponaša – do mišljenja Begluka *malo mu je stalo*.

Bivši je hajdučki harambaša, glavar sela, autoritaran, nagle naravi i Begluk ga se pomalo boji. Oličenje je junaštva Cetinske krajine i otpora turskoj vladavini: „A bio je zbilja krasan, možda najljepši od sviju alkara i najslučniji starim hrvatskim vitezovima“ (Šimunović 1996: 134). No, posjeduje i nježniju stranu, u dubini duše zna biti osjećajan i tankoćutan, osobito

prema sinu Salku. Rastrgnut je između ljubavi prema Marti, kćeri njegove mladenačke ljubavi Stane, i očinske ljubavi Salku: „A što ću mu ja, ako ga ona ne će? Zašto da i ja budem bez Marte, ako mora on?“ (Šimunović 1996: 145).

Tu očinsku ljubav nerijetko ne zna pokazati: ponekad je fizički okrutan, a nije Salku dozvolio ni biti alkarom, što je možda i kobna greška. Samosvojna Marta ne bi pošla za Salka ni da je osvojio alku, a Salko bi tako shvatio da Marti nije važan društveni status koji alka predstavlja, te bi se time riješio svoje opsesije da i on bude alkar.

Odnos sa sinom Rašičina je Ahilova peta. Zbog Salka i njegove opsesije alkom, neupitnim cetinskim društvenim fenomenom i zapravo statusnim simbolom, ni Rašica ne ostvaruje potpunu sreću s Martom, a sama alka dobiva ironijski preokret – na društvenoj razini predstavlja vrhunac Cetinske krajine, no na individualnoj, intimnoj, zagorčala je život trima ljudima.

Taj paradoks vrijedi i za Rašicu samostalno: postavši slavodobitnikom alke na najbolji mogući način, u liku svoga voljenog jedinca od nje i stradava. Na kraju najduže Šimunovićeve novele on nesretan i poražen „nestaje“ i iz priče i iz Begluka, u vječnoj potrazi za svojim nesuđenim alkarom jedincem.

3.6. Rudica – Lipice

„A zvali je Rudica, jer su joj garave kose bile rudaste, kao ni u koje druge u selu. Ne da joj je kosa bila bogzna kako kovrčava, ali je pod kapu i rubac nije mogla nikako sakriti, već su meki uvojci padali sad po čelu, a sad pokrivali vrat ili titrali oko ušiju, kad bi se smijala. A to je činila često, jer je u njoj treptjela neka vječna radost i za malu stvar sva se tresla od smijeha.

Bila je iz bogatije kuće, pa čim je ušla u petnaestu godinu, u nje sijelo najbrojnije i momaka je zvalo mnogo, nu ona kao da nije marila ni za jednoga od njih. Tuđila se i bježala, ali tako ljupko i radosnim smiješkom, kao ptičica što bježi cvrkućući s grane na granu, ali nikad daleko“ (Šimunović 1996: 95).

Rudica je lik samo u naznakama – osim ovog opisa s početka, sve što o njoj doznajemo dopire od pripovjedača i njegovih dijaloga sa seljanima.

Novela se sastoji od dva kompozicijska dijela, vremenski određena: u prvom dijelu pripovjedač u mladim danima posjećuje Lipice i platonski se zaljubljuje u ljupku Rudicu: „Ona

se udubljivala i obuhvaćala sve to, a ja se zaljubljuvao sve više, ali o ljubavi svojoj ne rekoš nikada ni riječi, te ni sad ne znam, jesam li se i ja milio njojzi“ (Šimunović 1996: 97).

Potkraj prvog dijela doznajemo da je Rudica „umaknuta, oteo je silom nekaki momak na povratku s derneka u pjano doba, a bijaše iz Lipica kao i ona“ (Šimunović 1996: 97).

U drugom dijelu pripovjedač se vraća u selo nakon desetak godina, znatiželjan kako živi udana Rudica i „je li još na njezinu milom licu onaj ljupki smiješak i zagonetni pogled, kojemu se u dubini slikaju lijepi krajevi i čudne bajke“ (Šimunović 1996: 97).

No, doživljava veliko razočaranje. Rudicu ni ne vidi, a u krčmi saznaje da ima puno djece, da je *smršala i požutjela*, a muž nadimkom Pričalo da je zapravo pijanica, da tjera i nju da pije i da je tuče. Rudica se pretvorila u patrijarhalnu udanu ženu sasvim podčinjenu suprugu.

Ona je lik potpuno suprotan Marti i predstavlja sve one žene koje su u patrijarhalnim krajevima Šimunovićeva vremena dogovorenom, prisilnom udajom postale supruge i majke sasvim u sjeni svojih muževa, praktički gospodara njihovih života.

U tom svjetlu tragičan je dijalog o poziciji Rudice u braku s Pričalom što ga seljani pričaju pripovjedaču u krčmi:

„Jedamput, ljudi moji, nalupao je baš junački: svu smo se zimu smijali. Opio se on na piru u našeg Matka i kad došao kući, ne znam ni zašto ni kroz što, odmah za soju, da će je smlatiti živu. A ona nekako uteče iz kuće i sakrije mu se u grmlje kraj pute, više naših kuća. Srljao on i tamo i amo, da je nađe, pa najposlije stao trčati onim putem baš ispod toga grmlja. Kad ona vidi da je protrčao, bilo joj ga žao što se muči i traži uzalud, i stane vikati za njim: - Evo mene, Ivane, evo mene, kuda ćeš tamo! – A on se povrati k njoj sa sojom... Ha-ha-ha“ (Šimunović 1996: 100).

Možda namjerno i simbolički, Rudica je ostvaren književni lik samo u prvom dijelu, kad je ljupka čobanica. U drugom dijelu, kad je podčinjena žena, nje kao da ni nema, tj. pretvorila se u nekog koga pripovjedač teško prepoznaje.

3.7. Pripovjedač – Lipice

„Davne uspomene stadoše se opet blago redati u mojoj duši i napokon mi bude jasnije ono, što nijesam prije razumio.

– Da, da – tako završuju čeznutljivi pogledi ispod dugih trepavica, a još kasnije bit će još gore... – Tako će eto, svršiti i Rudica, ali tome nema pomoći: tako mora da bude!

A kad sam se popeo na vrh kose i prije nego se stanem spuštati, obazrem se još jednom. Okolica se lipička prostirala nijema i zagonetna, a znao sam da je gledam zadnji put“ (Šimunović 1996: 105).

U liku pripovjedača iz novele Rudica možda i najizravnije (no između redaka) krije se autorov stav o temi pojedinca i okoline, posebno prema patrijarhalnom stavu prema ženi. Šimunović voli svijet o kojem piše i kojeg poznaje, svoje i životno okruženje, no njegov pripovjedač iz *Rudice* svjestan je dolaska modernijih vremena – razočaran, zauvijek okreće leđa patrijarhalnom svijetu čije vrijeme napokon prolazi.

Odbojna mu je degradirajuća bračna uloga Rudice, udane simpatije iz mladenaštva, ali on takve lipičke odnose ne kritizira direktno. Saznavši kako živi udana Rudica, pripovjedač je neugodno iznenađen i zatečen – dojam je da ni sam nije očekivao toliku razinu ženske podčinjenosti u braku, a izlaz mu predstavlja definitivni odlazak iz Lipica.

Ako izjednačimo pripovjedača s autorom, vidimo da Šimunović ni kada piše u 1. licu ne želi neposredno iskazati svoj stav o sredinama o kojima progovara. Kao da ne želi biti sudac svom životnom i literarnom svijetu, ali ostavlja nam dovoljno prostora da ipak možemo iščitati sve mane tih patrijarhalnih odnosa na njihovom zalazu.

Kao što su Lipice pripovjedaču strani svijet, tako taj odnos pripovjedača i sredine naznačuje specifičan autobiografski karakter Šimunovićeve proze:

„Bez obzira u kakve fabule zatvarao svoje teme i motive, Šimunović najčešće polazi od sebe i svojih osobnih dilema. Zato i onda kad crta određeni pejzaž ili opisuje svakodnevni život svojih junaka, upotpunjujuću često fabulu motivima tradicionalnih običaja sredine koju crta ili pak unoseći simboliku što je izvodi iz narodnih legendi – osnovno inspiracijsko žarište kao i krajnji smisao svoje proze Šimunović izvlači iz sebe samog: iz osjećanja vlastite otuđenosti, totalne usamljenosti u životu, 'tuđinstva' uopće, što i rađa temeljne psihičke komplekse autorove. A sve je to projicirano kao stvarna *bitnost* u Šimunovićevu prozu, pa ma kako ona često na prvi pogled djelovala tek kao odslikavanje tzv. objektivne stvarnosti. Zato se i velik dio njegovih novela svodi više na ugođaj, atmosferu negoli na dinamičnu fabulu“ (Šicel 2005: 204).

Tuđinac je u ovoj noveli pripovjedač, a iako nema tragičnog završetka kao u većini novela, ostaje gorak okus na kraju priče: razočarani pripovjedač odlazi iz Lipica zauvijek, a podređenu bračnu poziciju Rudice iz današnje perspektive jedva da možemo shvatiti.

Iako je radnja bez prave napetosti i podosta nerazvijena, Lipice tako postaju još jedan mučan topos koji definitivno „pobjeđuje“ pojedinca i još su jedan šimunovićevski sinonim patrijarhalne ruralne sredine.

3.8. „Vabricijer“ Nikola – Mrkodol

„On zamota svoju sprijeda do polovine obrijanu glavu novom kabanicom i odluči da baš pravo zaspi. Za tu glavu govorio fra Ante da je 'klasična', i to nimalo šaljivo, već posve ozbiljno, htijući se valjda tom riječi naplatiti za sve muke koje su mu klasici zadavali u sjemeništu.

Možda je ta glava i bila klasična, ne u mrkodočkom, već običnom smislu, no svakako bila je lijepa uza sve to što je sprijeda bila do polovine obrijana, a straga imala dobro namazan i tvrdo spleten kratak perčin i što ju je derao taj 'vabricijer' već šezdeset i drugu godinu“ (Šimunović 2014: 29).

U fabuli koja se temelji na opisima i atmosferi koja vlada Mrkodolom, Nikola je jedini lik izdvojen iz svog sumornog sela kao tipičan predstavnik sredine, i time posebno na udaru pripovjedačeve ironije. Taj seoski zvonar cijeni mrkodolski status quo, boji se i najmanje promjene pri pogledu na svojih šesnaestoro sumještanina: *pola Mrkodočana i Mrkodoljka, pola Mrkodočića i Mrkodoljčica*, uživa u novoj kabanici, suncu i predstojećem snu.

No, u blaženstvu mrkodolskog *prasunčališta* (koje je samo po sebi posebno groteskno prikazan ambijent) odjednom mu u prividno blaženom snu dolaze nepozvane košmarne vizije zamišljenih i podsvjesnih fra Antinih propovijedi u kojima kritizira Mrkodočane navodeći im „grijehe“, a bogobožni seljani u Nikolinoj viziji poprimaju prozirna tijela i pretvaraju se u staklene kipove.

Posebno se izdvaja „propovijed“ upućena Paškalju, Nikolinom ocu:

„Ti si, Paškalju, govorio seljanima da pitate nekaku školu, kao da vam nije dosta crkva, kuća božja! Ti si htio usaditi drvo spoznanja u selo vaše, pa da sotona među vama raširi svoje kraljevstvo!... Što misliš, nedostojna slugo, da ću učiniti s tobom i sinom tvojim? Isto, što i Gospodin Bog s Adamom i Evom: Odlazite neharmonici od ognja mojega u tmine izvanjske“ (Šimunović 2014: 33).

Od daljnje more u snu Nikolu spašava buđenje sluga fra Ante i on odlazi k fratru uznemiren i zabrinut.

Iako je buduća Šimunovićeveva tema pojedinac – okolina u *Mrkodolu* tek naznačena, zvonar Nikola zanimljiv je primjer jer predstavlja tipičnog člana homogene sredine, a ipak pomaknutog iz svoje ustaljene svakodnevice.

4. Zaključak

Možemo ustvrditi da je Šimunović iz svih kutova prikazao svijet malih sredina podneblja koje je najbolje poznao i probleme prisutne u njemu. Tu svoju omiljenu tematiku postigao je odabirom posebnih, istaknutih likova suprotstavljenih okolini koja postavlja kruta pravila. U odabranim novelama zapravo je prikazao najčešće „scenarije“ neslaganja pojedinca s općeprihvaćenim društvenim pravilima njegova vremena i prostora.

U likovima Boje i Rudice predstavljena je tema neravnopravnosti žena. One simboliziraju sve onovremene žene kojima sudbinu kroje muškarci. Iako Rudica bespogovorno prihvaća takvu sudbinu i živi, a Boja ne prihvaća i umire, rezultat je isti: pesimistična poruka o bezizlaznosti žena iz takve ponižavajuće uloge.

U tome svjetlu lik Marte predstavlja optimizam i nadu u bolja vremena. Kad je jednom shvatila koga zapravo voli, njena upornost i otpor tradicionalnim običajima Begluka bila je nagrađena. Štoviše, Marti je uspjelo započeti modernizaciju beglučkih svjetonazora, što se u ostalim novelama za glavni lik čini nemogućom misijom.

Tragičnu sudbinu Srne i njenih roditelja možemo shvatiti i kao opomenu svim roditeljima koji inzistiraju samo na svom viđenju odgoja (a zbog „drugih“), zanemarujući dječje viđenje stvari.

Lik Salka svojom je hipersenzibilnošću sličan Boji, a uz Srnu psihološki najdublje okarakteriziran. Iako fizički drukčiji od ustaljene slike cetinskog junaka, miljenik je sela, a zapravo rob tradicije. Junaštvo Cetinske krajine sublimirano u alci ostavilo je neizbrisiv pečat u njemu pa živi u zabludi da do Martinog srca može doći samo ostvarivši najveću društvenu čast: postati slavodobitnikom alke. Ta zabluda unesrećuje i njegova oca Rašicu pa on postaje primjer kako društveni odnosi mogu utjecati i posredno na pojedinca, čak i na onog koji ima neupitan status u svojoj sredini.

Ne čudi prevlast ženskih likova upravo zbog toga što je pozicija žene u tom patrijarhalnom svijetu bila na niskim granama. Žena toga doba u sjeni je muškarca, najčešće oca ili supruga. Njoj su namijenjene zadaće supruge i majke, a izvan tih okvira nitko nije razmišljao o ženskoj prirodi. Ona je duboko u sebi prikrivala svoju intimu, osjećaje, želje i snove. Šimunović je zavirio u taj unutarnji ženski svijet, otkrivši nam njene osjećaje, nade i razočaranja. Njegove junakinje svjesne su neravnopravnog položaja, ali rijetke imaju snage za otpor. Između ostaloga, i zato što znaju da im drukčije ponašanje donosi osudu i neprihvatanje okoline.

Koliko god da odabrani likovi individualci bili literarno zanimljivi, isto to može se reći i za njihove okoline u koje se oni ne uklapaju. Drugim riječima, sudbine Šimunovićevih junaka podjednako su važne kao i prikazi sredina u koje ih autor smješta.

Isticanjem posebnog pojedinca iz sredine, Šimunović je pomalo autobiografski progovorio o ključnim problemima svoga podneblja, no bez nametanja vlastitih stavova čitatelju. Njegovih pet novela i sudbine njihovih junaka u punom smislu riječi literarni su svjedoci društvenih odnosa Šimunovićeva vremena i prostora.

5. Literatura

1. Bujan, Ivan (2011) *Razotkrivanje patrijarhalne hegemonije u hrvatskoj ruralnoj noveli*, *Fluminensia*, god. 23, br. 1, str. 117-130. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/116323> (pristupljeno 4. kolovoza 2022.)
2. Detoni-Dujmić, Dunja (1991) *Dinko Šimunović*. Zagreb: Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta.
3. Detoni-Dujmić, Dunja (2008) *Mrkodol*. Leksikon hrvatske književnosti: Djela. Zagreb: Školska knjiga. Str. 474-475.
4. Detoni-Dujmić, Dunja (1994) *Pripovijesti Dinka Šimunovića*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Detoni-Dujmić, Dunja (1996) *Pripovjedački modernizam Dinka Šimunovića*. U: Dinko Šimunović: *Izabrana djela*. Zagreb: Matica hrvatska.
6. Durić, Dejan (2012) *Patrijarhat, rod i pripovijetke Dinka Šimunovića*, *Croatica et Slavica Iadertina*, god. 8/1, br. 8., str. 259-276. URL: <https://hrcak.srce.hr/98568> (pristupljeno 4. kolovoza 2022.)
7. Merkler, Dunja (1996) *Hrvatski pripovjedači u doba moderne*. Zagreb: Sysprint.
8. Nemeč, Krešimir (2001) *Hrvatski pripovjedači*. Zagreb: Mozaik knjiga.
9. Petković, Nikola (2020) *O čemu govorimo kada govorimo o identitetu*. Zagreb: Disput.
10. Šicel, Miroslav (2005) *Povijest hrvatske književnosti: Knjiga III. Moderna*. Zagreb: Naklada Ljevak.
11. Šimunović, Dinko (2014) *Novele*. Priredio Tihomir Tonković. Zagreb: Naklada Karijatide.
12. Žmegač, Viktor (1998) *Folklorni impresionizam*. U: I. Frangeš, V. Žmegač: *Hrvatska novela: interpretacije*. Zagreb: Školska knjiga. Str. 182-202.

6. Sažetak i ključne riječi

U ovom radu analizirana je česta tema novela Dinka Šimunovića – odnos pojedinca i okoline u vremenu u kojem je pisac stvarao. U pet novela iz zbirke *Mrkodol* prevladava tematika položaja žene u patrijarhalnom, muški orijentiranom društvu Dalmatinske zagore na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Žena toga vremena i prostora živjela je u sjeni muškarca i tradicionalnih odnosa u društvu, a u radu su prikazani oni ženski karakteri koji su se, svaki na svoj način, usprotivili takvom podređenom i potlačenom položaju kako u obitelji, tako i u društvu. Možemo reći da likovi čine skup posebnih, drukčijih literarnih pojedinaca koji svojim odnosom prema društvenim okolnostima daju sliku autorova vremena i prostora.

Iako je Šimunović vezan za svoj kraj, nesretne sudbine njegovih glavnih junaka možemo protumačiti i kao prikrivenu, suptilnu kritiku tradicionalnih patrijarhalnih sredina u kojima ti junaci žive.

Ključne riječi: Dinko Šimunović, Dalmatinska zagora, identitet, književni lik, kontrast, naracija, novela, okolina, pripovjedač, patrijarhalno društvo, topos

7. Naslov, sažetak i ključne riječi na engleskom jeziku

The Relationship Between the Individual and the Community in Selected Novellas by Dinko Šimunović

This paper analyzes the frequent theme of Dinko Šimunović's novels – the relationship between the individual and the community in the times when the author was creating. In five novellas from the *Mrkodol* collection, the theme of the position of women in the patriarchal, male-oriented community of Dalmatian Zagora at the turn of the 20th century prevails. A woman of that time and space lives in the shadow of a man and traditional relationships in the community, and the paper shows those female characters who, each in their own way, opposed such a subordinate and oppressed position both in the family and in the community. We can say that the characters presented are a set of special, different literary individuals who, with their attitude towards social circumstances, reflect the author's time and space.

Although Šimunović is thematically tied to his own region, the unfortunate fates of his main characters can also be interpreted as a covert, subtle critique of the traditional communities in which these heroes live.

Keywords: Dinko Šimunović, Dalmatian zagora, identity, literary character, contrast, narration, novella, community, narrator, patriarchal society, setting